

УДК 371.13:37.013.42

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ФІЗИЧНОЇ Й ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Іваній І.В., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри теорії й методики фізичної культури
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

У статті здійснено аналіз наведених у науково-методичній літературі підходів до розуміння взаємодії фізичної й професійно-педагогічної культури особистості фахівця фізичного виховання. Розглянуто й обґрунтовано місце й роль означених понять у загальній культурі особистості, вияв їх впливу один на одного в процесі професійно-педагогічної діяльності фахівця. Установлено, що ці феномени мають спільну предметну основу як вид рухової діяльності, що зумовлюється мотивами, однак професійно-педагогічна культура відрізняється від фізичної наявністю нових мотивів. Під впливом цих мотивів фізична культура переходить на якісно інший рівень професійно-педагогічної діяльності, основним елементом якої є педагогічний супровід фізкультурно-оздоровчих програм, заснований на нових матеріальних і духовних цінностях, які в сукупності із цінностями фізичної культури утворюють професійно-педагогічну культуру особистості фахівця фізичного виховання.

Ключові слова: рухова активність, фізична й професійно-педагогічна культура особистості, фахівець фізичного виховання, фізкультурно-оздоровча діяльність, мотиви, матеріальні й духовні цінності.

В статье осуществлен анализ приведенных в научно-методической литературе подходов к пониманию взаимодействия физической и профессионально-педагогической культуры личности специалиста физического воспитания. Рассмотрено и обосновано место и роль обозначенных понятий в общей культуре личности, выявлено их обоюдное влияние в процессе профессионально-педагогической деятельности специалиста. Установлено, что исследуемые феномены имеют общую предметную основу как вид двигательной активности, которая вызвана общими мотивами, однако профессионально-педагогическая культура отличается от физической новыми мотивами. Под влиянием этих мотивов физическая культура переходит на качественно иной уровень профессионально-педагогической деятельности, основным элементом которой является педагогическое сопровождение физкультурно-оздоровительных программ, основанных на новых материальных и духовных ценностях, которые совместно с ценностями физической культуры образуют профессионально-педагогическую культуру личности специалиста физического воспитания.

Ключевые слова: двигательная активность, физическая и профессионально-педагогическая культура личности, специалист физического воспитания, физкультурно-оздоровительная деятельность, мотивы, материальные и духовные ценности.

Ivanii I.V. THEORETICAL BASES OF INTERACTION OF PHYSICAL AND PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL CULTURE OF THE PERSON OF SPECIALIST OF PHYSICAL EDUCATION

The article analyzes the approaches in the scientific methodical literature to the understanding of the interaction of the physical and professional-pedagogical culture of the personality of the specialist of physical education. The place and role of the above concepts in the general culture of the individual, their influence on each other in the process of professional-pedagogical activity of a specialist are considered and grounded. It has been established that the phenomena investigated have a common groundwork as a type of motor activity induced by motives, but the vocational and pedagogical culture differs from the physical presence of new motives. Under the influence of these motives, physical culture passes to a qualitatively different level of vocational and pedagogical activity, the main element of which is the pedagogical support of physical culture and health programs, based on new material and spiritual values, which, in combination with the values of physical culture, form a professional-pedagogical culture of the individual of a specialist of physical education.

Key words: motor activity, physical and professional-pedagogical culture of the person, specialist of physical education, physical culture and recreational activity, motives, material and spiritual values.

Постановка проблеми. Фізкультурно-педагогічна діяльність фахівця фізичного виховання є цілісним феноменом, який включає дві сторони: працю фізичну й працю розумову, що тісно пов'язані між собою в силу спільності вирішуваних завдань. У сучасних соціокультурних умовах ця діяльність здійснюється в напрямку її переорієнтації з при-

оритетів фізкультурно-спортивних на фізкультурно-оздоровчі цілі й зміст, загальну рекреаційну функцію, її гуманістичну, культуроформуючу сутність. Це детермінує новий зміст фізкультурно-педагогічної діяльності фахівця на основі сформованої в нього професійно-педагогічної культури. Тому розкриття сутності й змісту професійно-педаго-

гічної культури фахівця фізичного виховання як системи, що взаємодіє з іншими соціокультурними галузями (освітою, культурою, фізичною культурою), є актуальною проблемою в педагогічній теорії та практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній науці розроблене теоретичне підґрунтя для розв'язання зазначеної проблеми. Так, професійно-педагогічна культура як педагогічна категорія має наукове розв'язання в дослідженнях В. Гриньової, І. Ісаєва, О. Савченко, С. Сисоєвої, В. Ясвіта та ін. Наукові підходи щодо сутності та змісту фізичної культури фахівця фізичного виховання висвітлені в працях Е. Вільчковського, М. Візитя, Т. Круцевич, Ю. Ніколаєва, Б. Шияна й ін. Учені досліджують різні аспекти цих феноменів: методологічний, духовний, морально-етичний, соціально-психологічний, комунікативний, технологічний, інформаційний тощо. Наводяться аргументи на підтвердження їх багатопланової та складно організованої структури.

Аналіз літературних джерел свідчить, що незважаючи на постійний інтерес учених до зазначеної проблеми, у дослідженнях, як правило, приділяється увага сутності та змісту професійно-педагогічної культури вчителів різного фаху, а досліджень у цьому напрямі стосовно фахівців фізичного виховання явно недостатньо. Під час глибоких розроблень теорії фізичної культури (огляд досліджень представлено в роботі [10]) лише в окремих публікаціях на основі рівня сучасних наукових знань у цій царині досліджуються питання сутності та змісту професійно-педагогічної культури фахівця фізичного виховання [4; 6; 7]. У підходах до визначення сутності поняття «професійно-педагогічна культура фахівця фізичного виховання» більшість дослідників виходять із діяльнісного й ціннісного розуміння феномена фізичної культури. При цьому взаємозв'язок понять «фізична культура» й «професійно-педагогічна культура» особистості фахівця фізичного виховання практично не розглядається. Лише в окремих публікаціях аналізується сутність фізичної культури та виокремлюються її дві взаємно зумовлені грані – соціальна (оздоровча) і педагогічна (виховна) [14, с. 121], розглядається професійна майстерність фахівця фізичного виховання як його професійна цінність [4, с. 10], розвиток педагогічної ініціативи у сфері фізичної культури [2, с. 24]. У цій ситуації виникає необхідність розгляду кожного із зазначених понять із позицій їх місця й ролі в культурі фахівця, виявлення взаємозв'язку та взаємодії фізичної й професійно-педагогічної культури в процесі діяльності фахівця фізичного виховання.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі наведених у науково-методичній літературі підходів до розуміння взаємодії фізичної й професійно-педагогічної культури особистості фахівця фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальною спорідненою категорією для фізичної й професійно-педагогічної культури є поняття «культура». Тому **перше завдання** нашого теоретичного дослідження полягає в уточненні сутності й змісту цього поняття, яке виступає в ролі змістового орієнтиру для виявлення якісної своєрідності двох її видів – фізичної й професійно-педагогічної культури.

Вітчизняні та зарубіжні вчені дотримуються діяльнісного підходу в розгляді феномена культури. Поняття «культура» характеризується ними, з одного боку, як процес, а з іншого – як результат діяльності соціального об'єкта зі створення й збереження тих соціальних явищ, які оцінюються як найбільш важливі, значущі *цінності* [1; 3; 9; 15].

У реалізації діяльнісного підходу до розуміння культури спостерігається множинність варіантів, які відрізняються головним чином акцентами на *результативній і процесуальній* сторонах діяльності, на її *духовній і матеріальних* складових частинах [9, с. 121]. В одному випадку культура визначається переважно як продукт людської діяльності, її результат у вигляді сукупності «матеріальних і духовних цінностей», які створені й створюються людством у процесі суспільно-історичної практики й характеризують історично досягнений ступінь розвитку суспільства» [15, с. 272]. В іншому випадку увага акцентується на процесуальному боці культури, на тому, що вона являє собою творчу діяльність, у ході якої опрідметчуються раніше створені цінності й створюються нові [15, с. 273].

Розглядаючи культуру з позицій аксіологічного підходу, у ній виділяють матеріальні й духовні цінності, які створюються в процесі матеріальної й духовної діяльності. Матеріальні цінності культури охоплюють усю сферу матеріальної діяльності та її результати (знаряддя й засоби праці, предмети повсякденного вжитку, засоби транспорту й зв'язку). Духовні цінності культури охоплюють сферу свідомості, духовного виробництва, які виступають як соціальні ідеали, смисли, норми, зразки поведінки, що визначають характер і спрямованість різних форм і галузей, суспільних відносин, конкретних видів діяльності (пізнання, моральність, виховання, освіченість, включаючи право, філософію, етику, науку, літературу, міфологію, релігію) [1, с. 172].

Відповідно до діяльнісного тлумачення поняття «культура» розрізнення її видів здійснюється з урахуванням своєрідних окремих видів людської діяльності. Тому в подальшому ми будемо розглядати культуру фахівця фізичного виховання як специфічний морально орієнтований спосіб його діяльності, оцінки й усвідомлення її результатів.

Одним зі специфічних видів діяльності є фізична культура. Тому друге завдання нашого дослідження полягає в розкритті сутності й змісту поняття «фізична культура» фахівця фізичного виховання.

Генезис поняття «фізична культура» за публікаціями різних авторів упорядкований Л. Сергієнко [13] і поданий нами в таблиці 1.

Порівнюючи вищенаведені підходи до визначення поняття «фізична культура», відзначимо, що всі дослідники пов'язують її з руховою активністю. Ми вважаємо рухову активність основою фізичної культури особистості фахівця фізичного виховання та визначаємо її як здатність фахівця здійснювати поліфункціональні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язувати завдання професійного й соціокультурного спектра [5, с. 72]. Фізичну культуру особистості

фахівця фізичного виховання визначаємо як «сукупність властивостей людини, які набуваються в процесі фізичного виховання й виражені в її активній діяльності, спрямованій на всебічне вдосконалення своєї фізичної природи та ведення здорового способу життя» [5, с. 114].

Під час визначення специфічності фізичної культури фахівця фізичного виховання ми орієнтуємося на твердження А. Леонтьєва про те, що за «співвідношенням діяльностей відкривається співвідношення мотивів» [8, с. 103]. Тому специфічність фізичної культури фахівця фізичного виховання як виду діяльності зумовлена якісною своєрідністю її *потреб і мотивів*.

Результатами фізичної культури як виду рухової активності фахівця фізичного виховання є його показники тілесного й духовного розвитку («фізичне вдосконалення», «розширення рухового потенціалу й рухового діапазону»), які виступають як матеріальні й духовні цінності, а у своїй сукупності характеризують фізичну культуру особистості фахівця.

Отже, узагальнюючи вищевикладене, можна дійти висновку, що фізична культура фахівця фізичного виховання являє собою

Таблиця 1

Визначення поняття «фізична культура» за публікаціями різних авторів

Визначення поняття	Автори, рік публікації
Фізична культура є процесом і результатом діяльності людини щодо перетворення своєї фізичної (тілесної) природи. Це є сукупність матеріальних і духовних цінностей суспільства, створених і використовуваних ним для фізичного вдосконалення людей.	Б. Ашмарін, 1990 р.
Фізична культура – органічна частина культури суспільства й особистості; раціональне використання людиною рухової діяльності як фактора оптимізації свого стану й розвитку, фізичної підготовки до життєвої практики.	Ф. Сулов, Д. Тишлер, 2001 р.
Фізична культура як вид культури – це специфічний результат людської діяльності, засіб і спосіб фізичного вдосконалення людей, виконання ними своїх соціальних обов'язків у суспільстві.	В. Видрін у співавт., 1987 р., Г. Шамардіна, 2003 р.
Фізична культура – частина загальної культури, сукупність спеціальних духовних і матеріальних цінностей, способів їх виробництва й використання з метою оздоровлення людей і розвитку їх фізичних здібностей.	Т. Круцевич, 2003 р.
Фізична культура – це сукупність досягнень суспільства в створенні й раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов цілеспрямованого фізичного та духовного вдосконалення людини.	Б. Шиян, 2003 р.
Фізична культура – це вид культури, змістом якого є оптимальна рухова діяльність, побудована на основі матеріальних і духовних цінностей, спеціально створених у суспільстві для фізичного вдосконалення людини.	А. Максименко, 2005 р.
Фізична культура – це вид культури, суспільства й особистості, специфічним змістом якої є використання оптимальної рухової діяльності для фізичного вдосконалення людини, формування здорового способу життя нації.	Л. Сергієнко, 2007 р.

специфічний вид свідомої соціально зумовленої рухової активності, яка спрямована на фізичний розвиток, збереження й зміцнення здоров'я, розвиток рухових здібностей і психічних властивостей особистості, володіння знаннями й способами їх організації.

Третє завдання нашого дослідження полягає в розкритті сутності й змісту поняття «професійно-педагогічна культура».

Із метою розкриття сутності та змісту професійно-педагогічної культури фахівця фізичного виховання ми звертаємося до побудованого В. Сластьоніним [11] субординованого ряду понять у системі категорій загального, особливого й одиничного: *культура* → *професійна культура* → *педагогічна культура* → *професійно-педагогічна культура*. Розгортання культури розглядається на чотирьох рівнях: перший рівень представлено як єдність матеріальної й духовної культури; другий – як прояв професійної культури окремих груп людей; третій – як педагогічна культура, носіями якої є люди, що займаються виховною практикою як на професійному, так і на непрофесійному рівнях; четвертий – як професійно-педагогічна культура, тобто конкретна педагогічна діяльність на професійному рівні. Така точка зору дозволяє говорити про професійно-педагогічну культуру фахівця як таку, що базується на його індивідуально-особистісній культурі і є частиною загальнолюдської культури, яка інтегрує історико-педагогічний досвід і регулює всю сферу педагогічної взаємодії [1, с. 301].

Професійну культуру особистості фахівця фізичного виховання ми розглядаємо як інтеріоризований компонент загальної культури, що володіє властивостями цілого та виконує функцію її проектування на сферу педагогічної діяльності, виявляється в системі професійних якостей особистості, виступає узагальненим показником професійної компетентності фахівця, умовою й передумовою ефективної професійної діяльності [6, с. 93]. Професійна компетентність фахівця фізичного виховання, на нашу думку, припускає фізичний, культурно-моральний, інтелектуальний розвиток, входження в загальний культурний світ цінностей, і саме в цьому просторі фахівець реалізує себе як професіонал, який із вузької сфери ділової ефективності переходить у широкий простір культури. У цьому контексті фізичну культуру особистості фахівця доцільно пов'язати з професійною культурою.

Педагогічна культура фахівця розглядається як цілісне багаторівневе утворення, яке виступає як мета й результат його професійно-педагогічної підготовки, що генетично пов'язане з духовною й професійною культурою [11, с. 207]. Педагогічна культура

фахівця фізичного виховання характеризує не лише його роботу, але й систему цінностей, серед яких, окрім цінностей фізичної культури, необхідно назвати сформовані громадську й особистісну позиції, кращі зразки людської діяльності та культурно-історичні цінності. Педагогічну культуру особистості фахівця фізичного виховання становить також сукупність таких особистісних характеристик, як педагогічний світогляд, гуманістична спрямованість особистості, творче педагогічне мислення, здатність до інноваційної діяльності, соціально значущі якості (інтелігентність, ерудованість, патріотизм тощо).

Деякі науковці ототожнюють поняття «педагогічна культура» з поняттям «професійно-педагогічна культура» [2, с. 25]. Однак діяльність фахівця фізичного виховання спрямована на сприяння розвитку населення за допомогою фізкультурно-педагогічної й виховної роботи з ним у різних соціумах. Отже, його покликання – професійно-педагогічна праця, складовими частинами якої є професійна діяльність, яка спрямована на фізичний розвиток, збереження й зміцнення здоров'я, розвиток рухових здібностей і психічних властивостей людини, опанування знань щодо здорового способу життя; педагогічна діяльність, яка виявляється в якісному педагогічному супроводі всього різноманіття фізкультурно-оздоровчих програм у різних освітніх установах та інших організаційних структурах фізкультурно-спортивного профілю, на основі сформованої професійно-педагогічної спрямованості, рефлексивної свідомості та суб'єктивної позиції фахівця. Саме тому ми дотримуємося поняття «професійно-педагогічна культура», яке, на нашу думку, краще відображає специфіку діяльності фахівця фізичного виховання, і надаємо таке її визначення: це якість особистості фахівця, який здатний до синтезування соціально-педагогічних цінностей і цінностей фізичної культури, які відображають змістові й процесуальні характеристики його професійно-педагогічної культури та виявляються в способах і формах його творчої самореалізації, в різносторонніх видах фізкультурно-спортивної діяльності й спілкуванні, є узагальненим показником професійно-педагогічної компетентності та метою професійного самовдосконалення.

Усе вищезазначене дозволяє визначити співвідношення фізичної й професійно-педагогічної культури фахівця фізичного виховання. Ми відштовхувалися від тези А. Леонтьєва про те, що відмінності між видами діяльності зумовлені різними мотивами, що спонукають і спрямовують фахівця на їх здійснення [8, с. 107]. Це й визначає

різницю в змісті діяльності та в досягнених результатах (таблиця 2).

Загальними для фізичної й професійно-педагогічної культури є такі мотиви, як потреба в руховій активності, збереження й зміцнення здоров'я, фізичний розвиток, спілкування, формування особистості. Ці мотиви у взаємодії між собою спонукають до організації цілеспрямованої рухової активності для тілесного й духовного розвитку вихованців. Формування професійно-педагогічної культури здійснюється на основі якісних змін у фізичній культурі через виникнення, розвиток і домінування в мотиваційній структурі фахівця мотивів досягнення успіху, особистої самореалізації у фізкультурно-педагогічній діяльності, а також відповідальності за результати діяльності як чинника культури фахівця [12, с. 101].

З іншого боку, у змісті діяльності фахівця фізичного виховання з'являється принципово новий елемент – професійно-педагогічний супровід фізкультурно-оздоровчих програм, який бере на себе системоутворювальну роль – визначає як зміст і функціонування фізкультурно-оздоровчої діяльності, так і особливості виконання фізичних вправ. Викликані новими мотивами зміни в змісті й процесі рухової активності зумовлюють привласнення фахівцем нових матеріальних і духовних цінностей.

Знання в галузі фізичної культури збагачуються знаннями, які відбивають інтегративну сутність професійно-педагогічних культурних явищ. У професійній діяльності у фахівця виявляються властивості особистості, що зумовлюють позитивні відносини до її різних сторін і змісту (засоби й прийоми взаємодії

Таблиця 2

Зміст фізичної й професійно-педагогічної культури особистості фахівця фізичного виховання

Фізична культура	Професійно-педагогічна культура
Мотиви діяльності	
Потреба в руховій активності	Потреба в руховій активності
Збереження й зміцнення здоров'я	Збереження й зміцнення здоров'я
Фізичний розвиток	Фізичний розвиток
Спілкування	Спілкування
Формування особистості	Формування особистості
	Досягнення успіху
	Особиста самореалізація
	Відповідальність за результат діяльності
Зміст діяльності	
Фізичні вправи	Фізичні вправи
	Професійно-педагогічний супровід фізкультурно-оздоровчих програм
Матеріальні цінності	
Здоров'я	Здоров'я
Тілобудова	Тілобудова
Рухові здібності	Рухові здібності
	Методики й технології як засоби й прийоми взаємодії з вихованцями
Духовні цінності	
Знання в галузі фізичної культури	Знання в галузі фізичної культури
Володіння способами організації рухової активності	Володіння способами організації рухової активності
Соціалізація	Соціалізація
Інтерес до рухової активності	Інтерес до рухової активності
	Знання, які відбивають інтегративну сутність професійно-культурних явищ
	Оздоровчо-ціннісна рефлексія
	Професійно-педагогічна позиція
	Професійно-педагогічні якості

з вихованцями; соціально-ціннісна рефлексія; професійно-педагогічна спрямованість, професійно-педагогічна позиція; професійно-педагогічні якості – емпатія, толерантність, сила волі, самовдосконалення, креативність тощо).

Висновки з проведеного дослідження.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити такі висновки: фізична й професійно-педагогічна культура мають спільну предметну основу як види рухової діяльності, що зумовлюються й спрямовуються одними й тими самими мотивами. Поряд із цим професійно-педагогічна культура, яка виявляється в способах і формах фізкультурно-оздоровчої діяльності, відрізняється від фізичної культури наявністю й домінуванням нових мотивів, основними з яких є мотиви досягнення успіху, мотиви відповідальної поведінки фахівця, особистісної самореалізації.

Під впливом нових мотивів фізична культура особистості переходить на якісно інший рівень розвитку, рівень професійно-педагогічної діяльності, яка включає в якості нового елемента педагогічний супровід фізкультурно-оздоровчих програм, що дає підстави говорити про педагогічно-професійну культуру, яка охоплює характеристики педагогічної майстерності та багатства внутрішнього світу фахівця фізичного виховання. Професійно-педагогічна діяльність, порівняно з руховою активністю, заснована на нових матеріальних і духовних цінностях, які в сукупності із цінностями фізичної культури утворюють професійно-педагогічну культуру фахівця фізичного виховання.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо в зіставленні спортивної, фізичної та професійно-педагогічної культур як взаємозалежних складників цілісної особистості фахівця фізичного виховання та спорту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко В., Андрущенко Т., Савельєв В. Цивілізація культури. К.: «МП Леся», 2017. 580 с.

2. Анисимова В., Драговоз Л. Актуалізація педагогічної ініціативи спеціалістів в сфері фізическої культури. Теорія і практика фізическої культури. 2016. № 5. С. 24–26.

3. Визитей Н. Теорія фізическої культури: к коректировке базовых представлений. Философские очерки. М.: Советский спорт, 2009. 184 с.

4. Демінська Л. Педагогічна майстерність вчителя фізичного виховання як професійно-особистісна цінність. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2012. № 5. С. 100–106.

5. Іваній І. Фізична культура особистості фахівця фізичного виховання та спорту: навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2014. 128 с.

6. Іваній І. Особливості розвитку професійно-педагогічної культури фахівців фізичного виховання та спорту. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». Випуск LXXIII, Том 1. Херсон: Херсонський державний університет, 2016. С. 92–97.

7. Кондрацька Г., Чепелюк А. Змістове наповнення процесу формування професійної культури майбутнього вчителя фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2015. № 1(29). С. 12–16.

8. Леонтьєв А. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Политиздат, 1975. 394 с.

9. Лосев А. Философия. Мифология. Культура. М.: Политиздат, 2011. 525 с.

10. Николаев Ю. Теория физической культуры: что же это такое? Теория и практика физической культуры. 2015. № 1. С. 94–95.

11. Белозерцев Е., Гонеев А. и др. Педагогика профессионального образования: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / под ред. В. Сластенина. М.: Издательский центр «Академия», 2004. 368 с.

12. Пономарьов О., Чеботарьов М. Відповідальність в системі професійної компетентності фахівця. Х.: Підручник НТУ «ХП», 2012. 220 с.

13. Сергієнко Л. Терміни і поняття у фізичній культурі: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2011. 264 с.

14. Сутула В. Системоутворювальна функція фізичної культури. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2014. № 1 (39). С. 118–121.

15. Философия культуры. Становление и развитие / под ред. М. Качана и др. СПб.: Лань, 1993. 448 с.